

AKADEMIA GÓRNICZO-HUTNICZA
IM. STANISŁAWA STASZICA W KRAKOWIE

NAUKA O MATERIAŁACH

Wykład IV: Polikryształy I

JERZY LIS
Wydział Inżynierii Materiałowej i Ceramiki

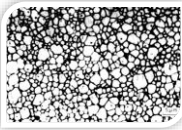

Treść wykładu (część I i II):

- ❑ 1. Budowa polikryształów - wiadomości wstępne.
- ❑ 2. Budowa polikryształów:
  - jednofazowych
  - porowatych
  - z fazą ciekłą
- ❑ 3. Metody otrzymywania polikryształów
  - krystalizacja ze stopów i przemiany w fazie stałej
  - krystalizacja szkieł - materiały szkło-krystaliczne
  - spiekanie proszków (jednofazowych, z fazą ciekłą, witrifikacja)
  - wiązanie chemiczne, hydratacja

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

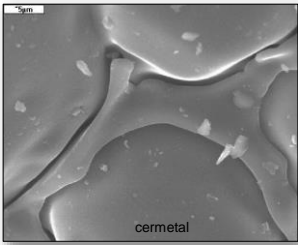

Budowa polikryształów - wiadomości wstępne

Obraz materiału w mikroskali

Mikrostruktura

- ❑ Obraz w mikroskopie (optycznym, skaningowym)
- ❑ wielkość obrazu rzędu $10^{-5}m$
- ❑ wielkości elementów rzędu $10^{-6}m = 1\mu m$

cermetal

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów - wiadomości wstępne

Obraz materiału w mikroskali

TiC

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów - wiadomości wstępne

Obraz materiału w mikroskali

Gres

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów - wiadomości wstępne

Obraz materiału w mikroskali

Płytki ścienna

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów - wiadomości wstępne

Większość występujących naturalnie w przyrodzie i wytwarzanych syntetycznie materiałów ma budowę typu polikryształów.

POLIKRYSZTAŁ

materiał o złożonej budowie, którego podstawą są połączone trwale (granicami fazowymi) różnie zorientowane elementy krystaliczne

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

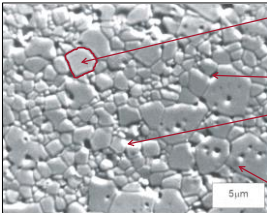

 Budowa polikryształów - wiadomości wstępne

Podstawowe elementy budowy polikryształu

A. ZIARNA - pojedyncze kryształy oddzielone granicami międzyziarnowymi. W polikryształach mogą znajdować się ziarna wielu faz.

B. PORY - puste przestrzenie między ziarnami wypełnione fazą gazową

C. FAZA AMORFICZNA (SZKLISTA) - występująca jako oddzielne elementy mikrostruktury lub w postaci warstw na granicach ziaren

D. WTRĄCENIA DYSPERSYJNE - małe kryształy występujące w objętości ziaren

5µm

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów - wiadomości wstępne

KLASYFIKACJA POLIKRYSZTAŁÓW

- Polikryształy są układami termodynamicznie nietrwałymi
- Budowa polikryształów jest ściśle związana ze sposobem ich otrzymywania
- Budowa polikryształu może być bardzo zróżnicowana

Celem wykładu jest omówienie budowy najbardziej typowych polikryształów, zasad decydujących o ich budowie i podstawowych metod otrzymywania.

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

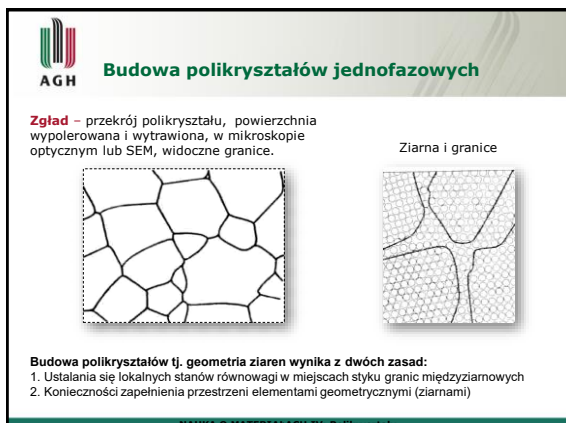

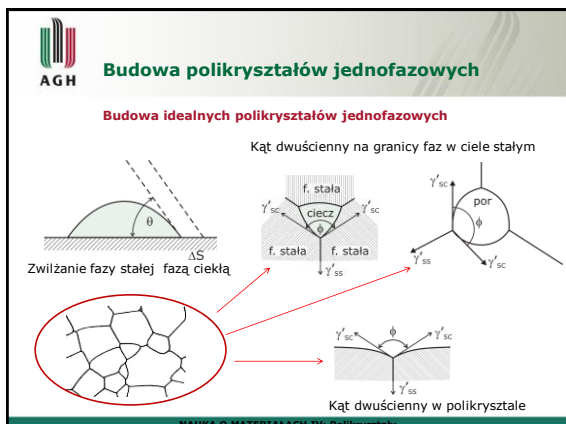

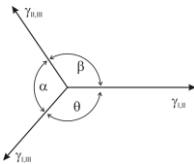

 Budowa polikryształów jednofazowych

Budowa idealnych polikryształów jednofazowych

Równowaga na styku trzech ścian

W warunkach równowagi $\sum \gamma_i = 0$
 stąd dla trzech ścian:
 $\gamma_1 = \gamma_2 \cos(\alpha/2) + \gamma_3 \cos(\alpha/2)$
 jeżeli:
 $\gamma_1 = \gamma_2 = \gamma_3 = \gamma$ to $\gamma = 2\gamma \cos(\alpha/2)$
 stąd $\cos(\alpha/2) = 1/2$
 to:
 $\alpha = 120^\circ$ czyli $\alpha = \beta = \theta = 120^\circ$

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

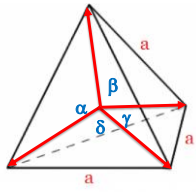

 Budowa polikryształów jednofazowych

Budowa idealnych polikryształów jednofazowych

Podobnie w wypadku miejsca styku czterech ścian:

$\alpha = \beta = \theta = \delta = 109^\circ 28'$

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

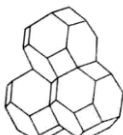
 Budowa polikryształów jednofazowych

Budowa idealnych polikryształów jednofazowych

Brak jest bryły geometrycznej spełniającej powyższe warunki równości kątów i kryterium zapełnienia przestrzeni.

Kryteria te najlepiej przybliża tzw. **czternastościan Kelvina** który posiada:

- * 8 ścian sześciobocznych
- * 6 ścian kwadratowych
- * zniekształcone (wypukłe lub wklęsłe) krawędzie dla zachowania kątów w miejscu styku

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów jednofazowych

W rzeczywistości w polikryształach jednofazowych ziarna mają różne wymiary. Zachowanie warunków równowagi napieć powierzchniowych powoduje, że ściany ziaren mają krzywizny - wypukłe lub wklęsłe.

Mikrostrukturę polikryształu obrazuje struktura piany mydlanej

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów jednofazowych

spiek korundowy

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

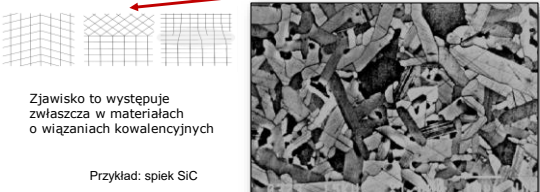

 Budowa polikryształów jednofazowych

W przypadku silnego zróżnicowania wartości energii powierzchniowej na poszczególnych płaszczyznach krystalograficznych, w polikryształach mogą powstawać ziarna o dominacji ścian o najniższych energiach zorientowanych tak, aby wystąpiła największa koincydencja sieci.

Zjawisko to występuje zwłaszcza w materiałach o wiązaniach kowalencyjnych

Przykład: spiek SiC

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów jednofazowych

spiek węglika krzemu

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

Budowę polikryształów złożonych z ziaren różnych faz określają także warunki równowagi w miejscach styku granic międzyziarnowych.

Przykład gęstego spieku 25 %SiC - sialon
Gęsty polikryształ dwufazowy o zbliżonych wartościach energii powierzchniowej obu faz.

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

SiC + B₄C

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

ZrO₂ + WC

Acc.V	Spot	Mag	Det	WD	Exp
10.4 kV	3.6	1.00x	BSE 7.6	5229	TZP 20%WC

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

Korund + Si + grafit

200µm

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

Korund + ZrO₂ + mullit

25kV X35 500µm 012860

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

W wypadku polikryształów wielofazowych (zwłaszcza ceramicznych) na wyróżnienie zasługuje obecność w materiale drugiej fazy w postaci:

- fazy gazowej (porowatość),
- fazy szklistej

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

Polikryształy porowate

Obecność w polikryształach porowatości (fazy gazowej, pustych objętości) jest konsekwencją procesu otrzymywania materiału. Pory często w sposób decydujący określają właściwości materiałów jak właściwości mechaniczne (sprężyste, wytrzymałościowe), cieplne, dielektryczne i in.

W praktyce
 $\gamma_{ss} = \gamma_{sc}$
 Stąd pory są „negatywem” ziaren

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

Otrzymywanie polikryształów porowatych

- proces technologiczny nie pozwala (lub się nie opłaca) na otrzymanie gęstszego polikryształu (w wypadku spiekania z proszków)

lub

- w sposób świadomy otrzymuje się polikryształy o założonym udziale i kształcie porów (materiały izolacyjne, filtry, podłoża do katalizatorów)

Przykłady kształtu porów w materiale

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

Wielkość porowatości w materiałach ceramicznych

Stan spieku	Porowatość w praktyce
proszek po formowaniu	40 - 60 %
materiały ziarniste np. ogniotwale	30 - 40 %
materiały budowlane	20 - 40 %
porcelana	poniżej 2 %
ceramika specjalna	poniżej 5 %
szkło	poniżej 1 %

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

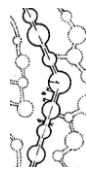

 Budowa polikryształów wielofazowych

Przykłady materiałów o kontrolowanej, wysokiej porowatości (50 - 90%)

- Przygotowanie specjalnej formy materiału wstępnie uformowanego typu „plaster miodu”
- Przygotowanie do spiekania materiału w formie piany
- Wprowadzenie do spiekanej masy elementów, które po usunięciu z układu zostawiają pory
- Wydzielanie się w toku wypalania gazu wskutek reakcji chemicznych
- Spiekanie żeli otrzymanych metodami chemicznymi - metoda zol-żel
- Odwzorowanie mikrostruktury gąbki

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

Polikryształy z fazą amorficzną –szklistą

- Obecność w polikryształe fazy amorficznej (szklistej) jest typowa dla materiałów ceramiki szlachetnej (stopy krzemianowe), ceramiki ogniotwalej (niskotopliwe eutektyki) i ceramiki specjalnej (aktywatory spiekania).
- Fazy te powstały przez zestalenie się stopionych faz występujących w procesie powstawania polikryształów

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

AGH Budowa polikryształów wielofazowych

Forma i sposób rozprzodzenia fazy szklistej w polikryształach zależy od:

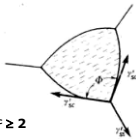
a) stopnia zwilżania ciała stałego przez fazę szklistą (w warunkach powstawania polikryształu),
 b) udziału objętościowego fazy szklistej

Równowaga granic w obecności fazy szklistej (stopione)

Równowaga określona jest zależnością:
 $\gamma_{ss} = 2\gamma_{sc} \cos(\theta/2)$
 czyli: $\cos(\theta/2) = (1/2)\gamma_{ss}/\gamma_{sc}$

Przypadki graniczne:

1. Pełne zwilżanie - $\theta = 0^\circ$ **gdy $\gamma_{ss} / \gamma_{sc} \geq 2$**
 2. Brak zwilżalności - $\theta = 180^\circ$ **gdy $\gamma_{ss} \ll \gamma_{sc}$**

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

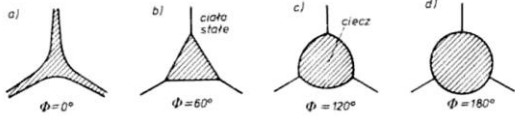

AGH Budowa polikryształów wielofazowych

Przykłady mikrostruktur

Miejsca styku granic:

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

AGH Budowa polikryształów wielofazowych

Przykłady mikrostruktur

Polikryształy z fazą szklistą:

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

AGH Budowa polikryształów wielofazowych

Przykłady mikrostruktur

Polikryształy z fazą szklaną:

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

AGH Budowa polikryształów wielofazowych

Węglik spiekany (widia)

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

AGH Budowa polikryształów wielofazowych

Spiek WC

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

MgO + stop krzemianowy

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

ZrO₂ + stop krzemianowy

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

porcelana

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 Budowa polikryształów wielofazowych

Szklivo porcelany elektrotechnicznej

NAUKA O MATERIAŁACH IV: Polikryształy

 **AKADEMIA GÓRNICZO-HUTNICZA
IM. STANISŁAWA STASZICA W KRAKOWIE**

NAUKA O MATERIAŁACH

**Dziękuję.
Do zobaczenia
za tydzień.**

JERZY LIS
Wydział Inżynierii Materiałowej i Ceramiki
